

ESKİ TÜRK EDEBİYATI 4.ÜNİTE

***ARAP ŞİİRİNDE ARUZ VEZNİNİ BİR ESASA BAĞLAYAN KİŞİ**
EL-HALİL B.AHMET EL-FERAHİDİ

***AÇIK HECE**

KISA HECE DE DENİR. SONU KISA ÜNLÜ İLE BİTEN HECELER ARUZA GÖRE AÇIK YA DA KISA HECEDİR.

ÖRN... ge-li-yor

NOT... Açık heceler, aruz işlemlerinde nokta (.) ile gösterilir.

***KAPALI HECE**

UZUN HECE DE DENİR. SONU ÜNSÜZ YA DA UZUN ÜNLÜ İLE BİTEN HECE ARUZDA KAPALI YA DA UZUN HECEDİR.

ÖRN... dün-ya (sonda a uzun)

NOT... Kapalı heceler, aruz işlemlerinde düz çizgi (-) ile gösterilir.

***MEDLİ HECE**

BİR BUÇUK HECE DE DENİR. ARUZDA BAZI HECELER İLKİ KAPALI İKİNCİSİ AÇIK OLMAK ÜZERE İKİ HECE DEĞERİNDEDİR.

***MEDLİ HECE 4e AYRILIR...**

- 1.BİR UZUN ÜNLÜ VE BİR ÜNSÜZDEN OLUŞANLAR--- ab, al (baştaki a uzun)
- 2.BİR ÜNSÜZ, BİR UZUN ÜNLÜ VE BİR ÜNSÜZDEN OLUŞANLAR--- yar, naz, sur, riz (ünlüler uzun)
- 3.BİR KISA ÜNLÜ VE İKİ ÜNSÜZDEN OLUŞANLAR--- eşk, emr, ömr
- 4.BİR ÜNSÜZ, BİR KISA ÜNLÜ VE İKİ ÜNSÜZDEN OLUŞANLAR--- derd, zehr

NOT... Aruz işlemlerinde medli heceler bir kısa çizgi ve bir nokta (-.) ile gösterilir. kısa çizgi kapalı, nokta açık heceyi gösterir.

***VASL (ulama)**

SONU ÜNSÜZLE BİTEN BİR KELİMEYİ AÇIK HECE DE ELDE ETMEK YA DA BİR KAPALI BİR AÇIK (=bir buçuk) HECE DEĞERİNDEN TEK KAPALI HECE DEĞERİNE DÜŞÜRMEK İÇİN ÜNLÜYLE BAŞLAYAN BİR SONRAKİ KELİMEYE BAĞLAMAK

ÖRN... lazım oldu--- lazı moldu şeklinde okumak

***İMALE (imale-i maksure)**

KISA ÜNLÜYLE BİTEN YA DA TEK KISA ÜNLÜDEN İBARET BİR AÇIK HECEYİ ÖLÇÜ GEREĞİ KAPALI HECE DEĞERİNE YÜKSELTMEK

ÖRN... işidilir ki uğırlar giricek bir eve dünle

***MEDD (imale-i memdude)**

ARUZDA MEDLİ HECELERİN ASIL DEĞERLERİNDEN BİRAZ DAHA UZUN OKUNMASINA DENİR.

ÖRN... harab oldu hara boldu haline getirilmesi

***ZİHAF**

ÖLÇÜ GEREĞİ ARAPÇA VE FARŞÇA HECELERDEKİ UZUN ÜNLÜLERİ KISA ÜNLÜ, MEDLİ HECELERİ DE BİR KAPALI HECE DEĞERİNE DÜŞÜRMEKTİR.

ÖRN... Leyli'nin Mecnun'ı Şirin'ün eğer Ferhad-ı var

***TAHFİF (kasr)**

VEZİN GEREĞİ ŞEDDELİ BİR HARFİ ŞEDDESİZ OKUMAKTIR. BU YOLA DAHA ÇOK 'hadd, hatt, dürr' GİBİ SONU ÇİFT ÜNSÜZLE BİTEN TEK HECELİ KELİMELETER TERKİBE GİRDİĞİNDE VEZİN GEREĞİ BAŞVURULUR.

ÖRN... 1) çemende sun-ı **Hakı** gerçi her varak söyler
2) bu şehir-i **Sitanbul** ki bir-misl ü bahadır

***TEŞDİD**

ŞEDDESİZ BİR HARFİ ÖLÇÜ GEREĞİ ŞEDDELİ OLARAK OKUMAKTIR.

ÖRN... per kelimesinin perr ümid kelimesinin ümmid yapılışı

ARUZLA İLGİLİ DİĞER TERİMLER***TEF'İLE**

ARUZ VEZİNLERİNİ OLUŞTURAN SEKİZ AMA KELİME VARDIR. TEFİLE VEYA CÜZ ADI VERİLEN BU KELİMELETER ŞUNLARDIR;

-fe'ulün	-fa'ilün	-mefa'ilün	-müstef'ilün
-fa'ilatün	-müfa'aletün	-mütefa'ilün	-mef'ülatü

***ARAPÇA GRAMER KURALLARINA GÖRE fe - a - le ÜÇLÜ KÖKÜNDEN TÜRETİLMİŞTİR.**

***BAHR**

TEFİLELERİN SAYISI BİR TAKIM DEĞİŞİKLİKLERLE 41'e KADAR ULAŞIR VE MEYDANA GETİRDİKLERİ 16 VEZİN, ASIL VEZİNLERİ OLUŞTURUR. BU VEZİNLERE **BAHR** DENİR.

*TAKTİNİN TANIMI ve ÖZELLİKLERİ (kesmek, parçalamak)

ARUZDA, BİR MISRASI YAZILMIŞ OLDUĞU VEZNİN CÜZLERİNE (=parça) AYIRMAKTIR.

ÖZELLİKLERİ :

-ŞİİRİN VEZNİNİ BULMAYI VE BULUNAN VEZNE GÖRE ŞİİRİ AHENKLİ OLARAK OKUMAYI SAĞLAR.

-MISRALAR TAKTİ EDİLİRKEN ŞİİRİN YAZILIŞI DEĞİL, OKUNUŞU ESAS ALINIR.

-BİRBİRLERİNE VASLEDİLEN KELİMELERİN VASLEDİLDİĞİ ŞEKLE DİKKAT EDİLİR YANİ KELİMELERİN MISRA'A GİRMEYEN ÖNCEKİ HALLERİ DEĞİL, MISRA İÇİNDE VEZNE GÖRE ALDIKLARI ŞEKİL ESAS ALINIR.

-KELİMELER, BİTTİKLERİ YERDEN DEĞİL, CÜZLERİN YA DA TEF'İLELERİN AYRILDIĞI YERDEN PARÇALANABİLİR.

*SEKT-İ MELİH (güzel kesme, güzel durma)

MEFULÜ MEFAİLÜN FEÜLÜN (--./.-./.--) VEZNİNİN MEFULÜN FAİLÜN FEÜLÜN (---./.-./.--) ŞEKLİNE DÖNÜŞMESİNE DENİR.

ARUZ İŞLEMLERİNE ÖRNEKLER

1.VASIL

Gül-açar her / ten-i haki / de gerçi gül / bün-i tirün
Veli hak-i / ten-i zerdüm / de açduğı / olur ra'na

VASL-I AYN

Cihanı tutdı bu keyfiyet-aşk-piçan veş
Yeşerdi neşve-i nev-ruz ile der ü divar

2.İMALE

Eline aldı çevganını zülf-i anber-efşanun
Melahat tupını kapdı ser-i zülf-i perişanun

3.ZİHAFA

Bişe-i gam şiriyüz deşt-i muhabbet beklerüz
Ya'ni ahü-çeşmler saydına fırsat beklerüz

4. MEDD

Yattık bülehd servlerin gölgesinde şad
Dehrin bu hayuhuyuna mecbul-i handeyiz.

5.TEŞDİD

İki kısım eylemiş küfr ile iman yeddi iklimi
Anun hükmindedür ba'zı vü ba'zı kafiristandur

6.TAHFİF

Bir hüsn dahi bağladı hatdan izar-ı yar
Etraf-ı bağ hüb olur olsa benefşezar

VEZİN BULMA USULÜ

1.HANGİ HECEİNİN KAPALI, HANGİ HECEİNİN AÇIK OLDUĞU TESPİT EDİLMELİDİR.

NOT...KAPALI HECE KISA ÇİZGİ (-) AÇIK HECE NOKTA (.) VASIL YAPILAN HECELER ALTTAN DÜZ ÇİZGİ (_) İLE GÖSTERİLİR

ÖRN... bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden

bir çok seneler geçti dönen yok seferinden

2.VEZİN EN AZ İKİ MISRADA ARANMALI, İŞARETLENEN BEYTİN ALT VE ÜST MISRALARINDAKİ AÇIK VE KAPALI HECELERİN AYNI DÜZEN İÇİNDE ALT ALTA SIRALANMIŞ OLMASINA DİKKAT EDİLMELİDİR. MEDLİ HECE BULUNMAYAN BEYİTLERDE HER İKİ MISRADA BİRBİRİNE EŞİT OLMALIDIR.

NOT... EŞİT OLMAYAN BEYİTLERDE MEDLİ HECE VARDIR.

3. BEYİTLER EŞİT SAYIDAYSAYSA, AÇIK-KAPALI HECELER AYNI DÜZENDE ALT ALTA SIRALANMIŞSA, ELDE EDİLEN VEZİNLER ALFABETİK SIRAYLA VERİLMİŞ OLAN VEZİN LİSTESİYLE KARŞILAŞTIRILMALI, HECE SİSTEMİYLE UYGUN VEZİN BULUNMALI VE BEYTİN TEF'İLELERİ BELİRLENMELİDİR.

4. HECE SAYILARI EŞİT DEĞİLSE YANİ UYUMSUZLUK VARSA
A) BU UYUMSUZLUĞUN HANGİ HECE DE OLDUĞU BELİRLENMELİ
B) UYUMSUZ MISRALAR UYUMLU HALE GETİRLİMELİ (imale-zihaf-vasl-med ile)

ÖRN... artık **demir almak** günü gelmişse zamandan

mechule giden bir gemi kalkar bu limandan

demir almak

ÖNEMLİ UYARI!!!

1. MISRA BAŞINDAKİ FE'İLATÜN CÜZ'Ü (= ..-), FA'İLATÜN (= -.-) MISRA SONUNDAKİ FE'İLÜN (= ..-) CÜZ'Ü de FA'LÜN'e (= .-) DÖNÜŞEBİLİR.

2. MISRALARIN SON HECELERİ HER ZAMAN KAPALI HECE KABUL EDİLİR.

3. ARAPÇA KELİMELERDEKİ AYIN VE HEMZE ÜNSÜZ SESLERDİR. BU SESLERİN YER ALDIĞI KELİMELERİN OSMANLI DÖNEMİNDEKİ ORJİNAL YAZIMLARI ESAS ALINMALIDIR.

ÖRN... rü'yet (= - -) ma'lüm (= - -)

TÜRK ŞİİRİNDE EN ÇOK KULLANILMIŞ ARUZ VEZİN KALIPLARI

1. **fa'ilatün** **fa'ilatün** **fa'ilatün** **fa'ilün**
 -- . -- - . -- - . -- - . -
2. **fe'ilatün** **fe'ilatün** **fe'ilatün** **fe'ilün**
 . . -- . . -- . . -- . . -
3. **mefâ'ilün** **fe'ilâtün** **mefâ'ilün** **fe'ilün**
 . . . - . . . - . . . - . . -
4. **mefâ'ilün** **mefâ'ilün** **fe'ülün**
 . . . - . . . - . . -
5. **mefâ'ilün** **mefâ'ilün** **mefâ'ilün** **mefâ'ilün**
 . . . - . . . - . . . - . . . -
6. **mef'ülü** **fâ'ilâtü** **mefâ'ilü** **fâ'ilün**
 - . . - - . -
7. **mef'ülü** **mefâ'ilü** **mefâ'ilü** **fe'ülün**
 - -

A. BÜTÜN CÜZLERİ TEKRARLANAN KALIPLAR

1. mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün (Hezec)

Ne irfândır / veren ahlâ/ ka yükseklik / ne vicdândır
Fazîlet his/si insânlar/da Allah kor/kusundandır

M. Âkif

2. müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün (Recez)

Sâdıkım› ol/maz kendine / bir şâir-i / mâhir demek
Vidânî-i / hofl-meflrebin / âsar› cem/iyyetlidir
Mecmû'a-i / efl'ârın› / bir kerre ted/ kîk eyleyin
İsmi perî/şândır fakat / efkâr› cem/'iyyetlidir

Muallim Naci

3. müstef'ilâtün müstef'ilâtün (Recez)

Her yer karanlık / pür-nûr o mevki
Mağrib mi yoksa / makber mi yâ Rab

Abdülhak Hamid

• Bu veznin mütekarib bahrine göre taktî'i fa'lün fe'ülün fa'lün fe'ülün'dür.

B. SONUNCUSU DIŞINDAKİ CÜZLERİN TEKRARLANDIĞI KALIPLAR

1. mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün (Hezec)

Bu mülkün far/kı yok bir teng/-nâdan
Niçün nûr in/miyor artık / semâdan

Yahya Kemal

2. fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün (Remel)

Çok bilen gör/düm ben _ aslâ / görmedim hâl/den sezen
Ben senin Mec/nûnunum çöl/lerde gölgem/dir gezen
Öyle bir mes/tim ki hoş gör / tutmuyor ak/lım düzen
Âşıkım bil/sen nasıl sev/dim nasl sev/dim nasıl

Bekir Sıtkı Erdoğan

3. fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün (Remel)

Âh eden kim/dir bu sâ'at / kuytuda
Sustu bülbül/ler hıyâbân / uykuda
fiimdi ay bir / serv-i sîmîn/dir suda
Esme ey bâd / esme cânân / uykuda

Faruk Nafiz

4. fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (Remel)

Korkma! Sönmez / bu şafaklar/da yüzen al / sancak
Sönmeden yur/dumun _ üstün/de tüten en / son _ ocak
O benim mil/letimin yıl / dızıdır par / layacak
O benimdir / o benim mil/letimindir / ancak

M. Âkif

5. fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (Remel)

Bu emel gur/betinin yok/tur ucu
Dâimâ yol/lar _ uzar kal/b _ üzülür
Ömrü olduk/ça yürür her / yolcu
Varmadan men/zile bir yer/de ölür

Yahya Kemal

6. müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün (Serî)

Ninni değil / dinlediğin / velvele
Kükreyerek / akmada müs/takbele
Bir ebedî / sel ki zamân/dır ad
Haydi katıl / sen de o coş/kun sele

Mehmed Âkif

7. fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül (Mütekârib)

Safâya / sakın has/r-ı nefis ey/leme
Ki hep zev/k _ için gel/medik â/leme

Abdülhak Hamid

C. CÜZLERİ İKİŞER İKİŞER TEKRARLANAN KALİPLER

1. mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün (Hezec)

Ahbâb› / tutar sandım / birkaç ge/cecik mâtem
Baktım ki / giden gitmiş / dünyâda/kiler hurrem
Devrân yi/ne ol devrân /âlem yi/ne ol âlem

Recaizade M. Ekrem

2. müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün (Recez)

Bafluma ol / hümâ benim / salmad› sâ/ye n'eyleyim
Bilmedi kad/r-i zülfini /verdi hevâ/ye n'eyleyim

Şeyh Gâlib

3. müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün (Münserih)

Yâr yolun / da bu kim / hasret _ ile / cân verir
Hak yoluna / ol kişi / zevk _ ile kur / bân verir

Zatî

4. mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün

Her kûfle/sinde dehrin / nâm-ı be/ka-nisârın
fiâyeste/dir denilse / âlem se/nin mezârın

Abdülhak Hamid

• Bu veznin muzâri bahrine göre taktî'i müstef'ilün fe'ûlün müstef'ilün fe'ûlüdür.

5. fe'ilâtü fâ'ilâtün fe'ilâtü fâ'ilâtün (Kâmil)

Yine zevra/k-ı derûnum / kırılıp ke/nâre düştü
Dayanır mı / şîşedir bu / reh-i seng/sâre düştü

Şeyh Gâlib

• Bu veznin remel bahrine göre taktî'i mütefâ'ilün fe'ûlün mütefâ'ilün fe'ûlüdür.

D. CÜZLERİ FARKLI KALIPLAR

1. mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün (Hezec)

Gülmezse / yüzün bahçe/lerin kalbi / kan ağlar
Güllerle / dolar görse / gülerken se / ni dağlar

Faruk Nafiz

2. mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün (Hezec)

Kandilli / yüzerken _ uy/kularda
Mehtâb / sürükledik / sularda
Mevsim so/nu öyle bir / zamân ki
Gâib bir / mûsikiy/di sanki*
Gitmiş kay/bolmufluz / uzakta*
Rûyâ so/na ermeden / şafakta

Yahya Kemal

* işaretli mısralarda sekt-i melîh vardır.

3. mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün (Muzârî)

Gönlüm di/lim kanım ve / mizâcım / sizdenim
Dünyâ ve / âhirette / vatandaşla/rım benim

Yahya Kemal

4. mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (Müctes)

Çok _ insan _ an/layamaz es/ki mûsikî/mizden
Ve ondan _ an/lamayan bir / şey _ anlamaz / bizden

Yahya Kemal

5. fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (Hafif)

Ta Budin'den / Irak'a Mıs/r'a kadar
Fethedilmiş/ uzak diyâr/lardan
Vatan _ üstün/de hür esen /rüzgâr
Ses götürmüş / bütün bahâr/lardan

Yahya Kemal

RÜBÂ'Î VEZİNLERİ

1.	mef'ûlü	mefâ'ilün	mefâ'ilü	fa'ûl
2.	mef'ûlü	mefâ'ilü	mefâ'ilü	fa'ûl
3.	mef'ûlü	mefâ'ilün	mefâ'ilün	fâ'
4.	mef'ûlü	mefâ'ilü	mefâ'ilün	fâ'

ÖRN... Dünyâda ne ikbâl ne servet dileriz
Hattâ ne de ukbâda sa'âdet dileriz
Aşkın gül açan bülbül öten vaktinde
Yârânla tarab yâr ile vuslat dileriz

Yahya Kemal

- Rübai nin 1, 2 ve 4. mısralarının vezni mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ûl;
3. mısraının vezni mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ' dır.

ÖNEMLİ UYARILAR

1. Birinci ve üçüncü gruptaki vezinlerle yazılmış bazı şiirlerde ikinci tef'ilenin bittiği yerde bir iç kafiye bulunur ve bu şiirler iç kafiyelerin bulunduğu yerden ikiye ayrılabilirler. Burada musammat gazel ve kasidelerin, bu iki gruptaki vezinlerle yazılmış oldukları burada hatırlanmalıdır.
2. Türk şairleri daha çok kapalı hecelerın yoğun olduğu vezinleri tercih etmişlerdir. Aruzda kapalı hecelerın çokluğu ritmin yavaşlamasını, açık hecelerın çokluğu ise hızlanmasını sağlar.
3. Aruzda mısra sonlarındaki hecelerın her zaman kapalı hece olarak kabul edildiği ve mısra başlarındaki fe'ilâtün cüzlerinin fâ'ilâtün, mısra sonlarındaki fe'ilün cüzlerinin de fa'lün şekline dönüşebileceği unutulmamalıdır.
4. Zaman zaman şiirde tema ile vezin ilişkisi üzerinde durulmuşsa da böyle bir ilişkinin varlığı kesin olarak kanıtlanamamıştır.

A) BÜTÜN CÜZLERİN TEKRARLANDIĞI VEZİNLER

Dedem koynunda yattıkça benimsin ey güzel toprak,
Neler yapmış bu millet, en yakın târihe bir sor, bak

Süleyman Nazîf

B) SONUNCUSU DIŞINDAKİ CÜZLERİN TEKRARLANDIĞI VEZİNLER

Bir zamânlar biz de millet hem nasıl milletmişiz
Gelmişiz dünyâya milliyyet nedir öğretmişiz
Kapkaranlıkken bütün âfâkı insâniyyetin
Yarmışız edvâr-ı fetretten kalan yeldâları

Mehmed Âkif

C) CÜZLERİ İKİŞER İKİŞER TEKRARLANAN VEZİNLER

Âşık da keder neyler gam halk-ı cihânundur
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânundur

Şeyh Gâlib

D. CÜZLERİ FARKLI VEZİNLER

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

Yahya Kemal